

De internationale gemeenschap wordt sterker, de soevereiniteit van staten zwakker. Hoe zullen de machtsverhoudingen in de wereld zich ontwikkelen? Telt alleen het eigenbelang van staten of is er een globaal eigenbelang denkbaar?

globalisering en de maatschappelijke emancipatie van de *global civil society*.

Anderzijds ligt voor ons de claim (Howard c.s.) dat het statensysteem kan desintegreren, worden aangevreten van binnenuit, door de opkomende macht van allerlei concurrerende spelers, van Artsen zonder Grenzen tot Al Qaida, door het falen van staten en door het bewuste terugtreden van overheden.

Die twee ontwikkelingen zijn gezamenlijk tegengesteld, integendeel, ze ruilen elkaar als het ware in. Misschien is de desintegratie van het statensysteem tot op zekere hoogte zelfs voorwaarde voor de

nationale gemeenschap als de verdunning van statelijke soevereiniteit zijn systematische veranderingen die zich sluipend, maar op een Westfaalse tijdschaal van eeuwen, wel degelijk snel voltrekken. Het woord systeemcrisis, de laatste tijd zo'n hype, is daar niet aan de orde. Wel van toepassing misschien op een subsysteem als het financiële, maar zolang de statenanarchie niet in twee weken in elkaar dondert, is er voor de internationale politiek geen systeemcrisis.

Sterker nog, de financiële crisis maakt het beroep op *good old* staten om voor bescherming of voor oplossingen te zorgen krachtiger dan ooit. Denk aan de nationalisatiegolf in de banksector, en de roep om een publieke, Europese toezichthouder.

De twee grote gebeurtenissen die het nieuws de afgelopen drie maanden beheersten, zijn natuurlijk majeure testcases, die demonstreren dat het statenparadigma zich niet makkelijk gewonnen geeft.

De oorlog in de Kaukasus demonstreerde geen eensgezindheid in bovennationale verbanden: de Navo worstelt ermee, de EU kan haar verdeeldheid nauwelijks verbergen, van de VN is niets vernomen. Kosovo, Afganistan trouwens idem dito. *When push comes to shove*, luidt het oude adagium, als het er echt op aan komt, zijn nationale belangen en machtsoverwegingen beslissend.

Bij de kredietcrisis lijkt het eender te gaan. Het is onverantwoord vroeg om grote conclusies te trekken, maar de Europese eensgezindheid

die zich daar twee weken geleden voltrok, kan nauwelijks verhullen dat de geroemde 'collectieve' aanpak vooral geïnspireerd werd door vrees voor een wedloop tussen landen om primair nationale banken te redden. Maar toch: waar lijfsbehoud meestal leidt tot national(istisch)e actie, leek deze keer de onmogelijke sprong naar collectieve actie dan te maken.

Het is als met de troika van drs P.: die hoopte het ook te redden, desnoods door leeg te arriveren. Zo ook de gemeenschap van de statenanarchie, die zijn laatste krachten verzamelt en zijn huid probeert te redden.

Maar onderhuids kruipt de systeemverandering door. En de omvallende staten dan, zoals IJsland? Toegegeven, het is opzienbarend, maar geen systeemcrisis. Als een staat niet kan leveren, noemen wij het geen omgevallen staat maar een falende staat. Omvallen is niet: een paar spaarcenten niet kunnen uitkeren, maar het is insolventie van de hoogste orde: geen veiligheid, welvaart en rechtsbescherming aan je onderdanen kunnen leveren, het Howard-criterium.

Uit de *Failed States Index 2007* van het *Fund for Peace/Foreign Policy* blijkt dat er in die zin al veertig staten omgevallen zijn, naast nog eens twintig gevallen van borderline staten. Liefst één op de drie staten maakt in die zin geen deel uit van de internationale gemeenschap, maar dat was tot nu toe geen reden om van een systeemcrisis te spreken.

Einde van de *Pax Americana*? We

zullen zien, het is al zeker één keer voor, en drie keer na de Tweede Wereldoorlog voorspeld. Verkeerd voorspeld, maar zelfs als het nu wel staat te gebeuren, dan is het geen systeemcrisis maar een machtsverschuiving binnen het systeem. Een fenomenale machtsverschuiving, dat wel.

De systeemverandering voltrekt zich al veel langer, op kousevoeten, in *slow motion*, en we zien haar in de vorm van een steeds assertiever *global civil society*. Eensgezind is die nog lang niet. Haar eisen zijn divers: ze maakt landmijnenprotocollen en verdragen tegen clustermunities, ze zette Darfur op de veilig-

De macht verschuift op kousevoeten naar de global civil society

heidsagenda, ze eiste millenniumdoelen en klimaatbeheersing, ze verlangt goede criteria voor humanitaire interventies, en berechting van dictators, ze verlangt niet alleen vechtmismissies maar ook opbouwmissies, en ze verlangt verantwoording door staten – ook voor de vroeger onaantastbaar verklaarde buitenlandse politiek.

Bart Tromp, de on-Nederlands universele denker en essayist, bestreekt meer dan een domein en hij deed dat vanuit meer dan één discipline. Geen onderwerp of hij sprak en schreef er met kennis over, waarbij hij er niet zelden in slaagde om niet alleen de gebruikelijke eerste

en tweede, maar ook nog een derde weg aan te geven die méér was dan een uitvlucht door het midden.

Nog voordat het woord systeemcrisis was uitgevonden, had hij er al een antwoord op. In de *Herontdekking van de Wereld*, 2004, deed hij dat in een pleidooi voor 'Een Nieuwe Nederlandse Zelfstandigheidspolitiek'. Soms alleen, maar liever in coalities van gelijkgezinde landen, en niet aan de leiband van de grootmachten die het krediet van de mondiale gemeenschap niet verdienen.

In een olijk en half-apocrief bedoeld, maar niets verhullend manifest, getiteld *Verboden Toespraken* (2007) liet Tromp ons land niet langer klakkeloos achter de in zijn ogen rampzalige politiek van de VS aanslenteren of achter het Europa dat als excuus en zondebok wordt gebruikt voor nare maatregelen. Scherper nog dan in *De Herontdekking van de Wereld* formuleerde hij daar een pleidooi voor een zelfstandig, rechtvaardig beleid. De werking van de werelddeconomie leidt onvermijdelijk tot een catastrofe, voorspelde hij letterlijk, en Nederland moet zich niet langer gedragen als eersteklasspassagier op de Titanic.

Wie de jongste toespraak van minister Maxime Verhagen over ons buitenlands beleid leest, gepresenteerd bij de opening van het academisch jaar in Leiden, kan de grote gelijkenis met deze 'verboden' analyse van Bart Tromp niet ontgaan. Hij voorzag de wereld inderdaad in al zijn staten.

